

POSVETA *JUDITE*: POKUŠAJ INTERPRETACIJE

Pavao Pavličić

UDK: 821.163.42.09 Marulić, M.
Izvorni znanstveni rad

Pavao Pavličić
Filozofski fakultet
Zagreb

1

Ima već dobrih pola stoljeća otkako je naša znanost potpuno svjesna važnosti kratkoga posvetnog teksta što stoji ispred najpoznatijega djela Oca hrvatske književnosti. O dalekosežnom značenju poslanice Dujmu Balistriliću ponešto je slutio već i Vodnik,¹ ali je na njezine poetičke implikacije prvi odlučno upozorio Petar Skok u znamenitoj svojoj raspravi o stilu *Judite*.² On je ujedno ukazao i na neka od pitanja što ih taj tekst otvara. Među njima su najvažnija dva.

Prvo je od tih pitanja aspekt stilskoga ukrašavanja u *Juditi*, a njemu se u Posveti poklanja razmjerno mnogo prostora. Skok je ispravno pretpostavio kako je svaka od faza toga ukrašavanja (*uglajenje*, *ulizanje* i *različih masti čirsanje*) zapravo ekvivalent za poneki od stilskih postupaka što se u spjevu rabe, a da Marulić samome procesu ukrašavanja pridaje stanovito poetičko dostojanstvo. Na Skokovu tragu kretali su se i drugi tumači *Juditine* Posvete.³

Drugo je pitanje pitanje začinjavaca. Ta je riječ izazvala nemale zabune, pa su jedni držali da se ona odnosi na začetnike hrvatske književnosti, a drugi da označuje pisce svetačkih legenda, s čim se složio i Skok.⁴ Istom je Josip Vončina

---

¹ Branko V o d n i k, *Povijest hrvatske književnosti*, Zagreb 1913.

² Petar S k o k, »O stilu Marulićeve *Judite*«, *Zbornik Marka Marulića*, Zagreb 1950.

³ O tome v. u monografiji Mirka T o m a s o v i ć a *Marko Marulić Marul*, Zagreb 1999.

⁴ Svaka od dvije mogućnosti otvara, dakako i cijeli niz implikacija. Ako bi, npr. začinjavci bili začetnici, onda bi se to odnosilo prije svega na Dubrovčane, pa bi valjalo pretpostaviti postojanje živahnih kulturnih veza između Dubrovnika i Splita. Ako su, u drugu ruku, začinjavci pisci svetačkih legenda, onda se postavlja pitanje kako se točno *Judita* prema njima odnosi u metričkom, stilskom i strukturnom pogledu.

sedamdesetih godina razriješio tu dilemu, i to, čini se, definitivno.⁵ Začinjavci su, po njegovu mišljenju, pjevači što u Marulićevo doba slažu i izvode pjesme na hrvatskome. Tako bi se začinjavačka komponenta – kako on uvjerljivo pokazuje – odnosila prije svega na metrički sloj *Judite*,⁶ dok bi se formulacija o kićenju odnosila i na začinjavce i na stare poete.⁷

A kad se na ta dva pitanja na zadovoljavajući način odgovori, imamo sve razloge vjerovati kako je Posveta *Judite* zapravo prvi naš poetički tekst: u njoj je na zbijen način iznijeto cijelo jedno shvaćanje književnosti. Jer, rečeno je tu i zašto se djelo piše, i kako se piše, i na koju je tradicijsku liniju oslonjeno, a i kome je namijenjeno. Zato se može učiniti da o Posveti znamo sve što treba znati.

Ipak, nije sasvim tako. Upada u oči da se svi radovi koji se osvrću na značenje Posvete drže prvog njezina dijela, dok završni ulomak uglavnom vide tek kao skup ustaljenih formula kojima se od naslovnika moli blagonaklonost i zagovor u javnosti. To pak odudara od misli – koju svi proučavaoci manje-više prihvaćaju – da je svaka riječ u Posveti važna. A ako je tako, morao bi biti važan i taj njezin konvencionalni kraj. Uvjeren sam da on doista i jest važan, a da se to vidi i po nekim izrazitim znacima.

Prvo, vidi se po dužini toga dijela teksta. Ako uzmemo da Marulić počinje davati upute naslovniku kako da primi njegovo djelo u rečenici što počinje riječima *Eto k vam gre Judita gospoja*, onda taj dio čini više od trećine ukupne dužine Posvete. To je pak malo previše za puki niz udvornih komplimenata za kakav taj ulomak obično smatramo. Marulić, vjerujem, nije ni ovdje smetnuo s uma proporcije, nego je namjerno posvetio toj temi toliko prostora.

Ali, važan je i sam sadržaj toga ulomka. U njemu Marulić ne daje samo pohvale Balistriliću, nego nudi i precizne upute o recepciji djela. Najprije kaže kakve učinke treba *Judita* da proizvede na naslovnika (ne treba da ga zavede, kao Holoferna, nego da ga okrijepi u vjeri), potom kako treba Balistrilić da se prema djelu odnosi (časno, kao svećenik Eliakim prema samoj Juditi), a onda i što treba da o njoj misli (da je hvali gdje god stigne). A sve su to neobično važne poruke.

Važne su pak zato što se iz karaktera toga ulomka – iz njegove kvantitete i kvalitete – jasno razabire da tu zapravo nije riječ o pukoj konvencionalnosti. Riječ je prije o molbi za zaštitu, kao da djelu (ili autoru) prijete kakva opasnost. Marulić, rekao bih, zaklinje Balistrilića da najprije sâm ispravno shvati *Juditu*, a onda i da se, ako ustreba, za nju u javnosti zauzme. Autor kao da jasno sluti kako bi mu to moglo zatrebati.

⁵ Josip Vončina, »Marulićevi začinjavci«, u knjizi *Jezično-povijesne rasprave*, Zagreb 1979.

⁶ Kaže Vončina: »(...) želio je upozoriti da (sigurno među prvima) napušta ustaljeni stih kojim su se obrađivale vjerske teme (osmerac) te odlučuje da biblijsku priču versificira stihom tada posve modernog, popularnog svjetovnog pjesništva (dvanaesterac)«. Str. 104.

⁷ Ovako to Vončina formulira: »Poznatom rečenicom iz posvete Marulić je upravo htio istaći da je samo od *začinjavaca* (a ne od *starih poeta*) uzeo stih – dvanaesterac (kao svoj doprinos dodajući mu prijenosnu rimu); u tome smislu i postavlja jedinu opreku između *začinjavaca* i *starih poeta*. S obzirom na stilsko kićenje podjednako je nasljedovao i jedne i druge, pa pored 'poetskih tašćin' iskorišćuje i 'pisnivački' ures«. Isto.

Nije, međutim, odmah jasno zašto je tako. Ep je, naime, biblijski, dakle kršćanski ispravan, a k tome i oslonjen na antičke uzore, pa je, prema tome, u poetičkom trendu svojega vremena. Što ga je moglo ugroziti? Kakve se to kritike Marulić pribojava?

Na ta bi pitanja trebala odgovoriti ova analiza. Da bi to bila kadra, mora se ona pozabaviti tekstom Posvete u cjelini.

2

Početak teksta ne daje naslutiti da bi on mogao završiti onako kako završava. Jer, ton je toga početka samouvjeren, zacijelo zato što je i prilično konvencionalan. Ondje, naime, Marulić pripovijeda kako je, listajući u korizmi Biblijom, naišao na priču o Juditi, te došao na ideju da je ispriča na našem jeziku. Tu on odmah spominje i motive koji su ga vodili i ističe društvenu svrhu svojega djela. A i jedno i drugo posve je u duhu tradicionalnoga i bogougodnog pisanja.

Jer, Marulić najprije govori o podrijetlu svoje ideje. Nije, mislim, bez značenja okolnost što kaže: *ulize mi u pamet da ju* (tj. priču o Juditi) *stumačim našim jazikom*. Ta formulacija ne ostavlja mjesta sumnji da se zapravo radi o nadahnuću. Ako je, naime, ta zamisao *ulizla* Maruliću *u pamet* (ako mu je, rekli bismo danas, pala na um), onda to znači da je već prije negdje postojala. A mogla je postojati samo u onoj sferi iz koje i inače dolaze dobre zamisli, to jest u sferi duha, u sferi božanskoj. Pri tome ne treba ispustiti iz vida ni okolnost da se ta misao pojavila upravo u korizmi, dakle, u ono doba kad je čovjek i inače posvećen duhovnim sadržajima, pa je tako još logičnije da pjesnik tada dođe na plemenitu ideju.

Spjev je, prema tome, plod nadahnuća, a nije nastao iz puke autorove želje da se proslavi kao pisac. Ako je pak nastao po nadahnuću – po nekom višem diktatu – onda je tome spjevu zagwarantirana vjerska ispravnost, a samim tim i časno mjesto u svijetu. Onda sve što se u njemu pojavi treba promatrati u svjetlu takva njegova podrijetla, i valja stalno držati na umu njegovu plemenitu svrhu.

O toj se svrsi, uostalom, i eksplicitno govori u tom uvodnom dijelu Posvete, i to je druga točka na koju ovdje treba obratiti pozornost. Marulić, doista, odlučuje istumačiti priču o Juditi *našim jazikom neka ju budu razumiti i oni ki nisu naučni knjige latinske aliti dijačke*. Njegov je, dakle, rad namijenjen onima koji ne mogu čitati Bibliju latinski ili talijanski. Namijenjen je neukom puku, a njega – vidjet će se dalje – Marulić jasno razlikuje od književnih znalaca kakav je Balistrilić. Pri tome zacijelo nije slučajno ni to što se rabi baš glagol *stumačiti*, jer on znači upravo ispričati istu stvar drugačijim riječima, ostavljajući sadržaj netaknut.⁸ Marulić, prema tome, obećava da će puku ponuditi autentični biblijski sadržaj, samo uobličen drugim jezikom. Tako je djelo opravdano i svojom namjenom. Ono na taj način dobiva jasnu društvenu svrhu.

⁸ To je značenje i danas prisutno u riječi *tumač*: ona opisuje čovjeka koji isti sadržaj prevodi s jezika na jezik. V. i o tome u prije spomenutom Vončininu radu.

Poveže li se to sad s prethodnom točkom – s činjenicom da je Marulićev rad plod nadahnuća – dobiva se zaključak kako *Judita* ima stanovito poslanje: autor je iz viših sfera potaknut na djelovanje, i to na djelovanje koje ima nekakav plemeniti cilj. Kao autorov iskaz o smislu i intencijama vlastitoga teksta, to bi moralo biti dovoljno, kao što bi moralo biti dovoljno i kao legitimacija pred zajednicom kojoj se djelo obraća.

A ipak, čini se da nije, jer se argumentacija – opravdavanje pjesničkoga posla – nastavlja i dalje. A nije sve to dovoljno kao argument naprosto zato što ostaje još jedan aspekt *Judite* koji treba obrazložiti, a to su njezini literarni ukrasi. O tome Marulić govori dalje i o tome će ovdje biti riječi na sljedećem koraku.

3

Nije možda bez značenja što Marulić uvodi motiv književnoga ukrašavanja preko zavisne rečenice, tako da se taj motiv u prvi mah čini kao nešto sporedno, a tek poslije zadobiva veću važnost.⁹ Pjesnik, doista, govori o tome kako je, hoteći *Juditu* posvetiti Balistriliću (koji dobro zna i latinski i talijanski),¹⁰ odlučio slijediti primjer djece što za novu godinu daruju starije narančama ukrašenim mirisnim začimima, ne bi li tako dobila kakvo uzdarje. Potom to dalje razrađuje, pa veli kako djecu oponaša samo u tom kićenju, a ne i u traženju uzdarja, te da je zato svoj tekst opremio *uglajenjem*, *ulizanjem* i *različih masti čirsanjem*. Postupio je, uostalom, tvrdi potom, kao i stari pjesnici, kojima nije bilo dovoljno samo ispričati fabulu (*kako je dilo prošlo*), nego su običavali svoj tekst opremiti još i različitim ukrasima.

Iz toga proizlazi kako Marulić osjeća potrebu da svoj tekst opravda zbog činjenice što ima literarni oblik, što se, dakle, služi stilskim figurama. Ne kaže on, doduše, zbog čega bi to svojstvo teksta moglo biti zazorno, ali to se može naslutiti iz konteksta, a još više iz argumentacije. Jer, ako se bolje pogleda, ta je argumentacija dvostruka.

⁹ Ovako izvorno glasi početak te rečenice: »Da od te stvari hoteći tvomu otačastvu, obojega jazika dobro umiću, dar prikazati, odlučih naslidovati hitrost ditce one ki o mladom litu starijih svojih darijući, naranče nadiju mirisnimi zel'ji, mažuranom, rusmarinom, rutom; umitelno naprave dar svoj, da zloćudo loveći povekše uzdarje.« Nav. prema: Marko Marulić, *Judita*, priredio, popratio bilješkama i sastavio rječnik Milan Moguš, Split 1988, str. 113.

¹⁰ Vončina drži kako se formulacija »obojega jazika dobro umiću« odnosi na latinski i hrvatski, pa to povezuje s Marulićevom tvrdnjom koja dolazi malo dalje, a kaže kako istu pripovijest Balistrilić u boljem obliku nalazi među svojim knjigama. Vončina zacijelo ima pravo kad tvrdi da je priča o Juditi već i prije Marulićeva djela bila prevedena u brevijarima, a da je te brevijare Balistrilić zacijelo posjedovao. Ipak, s obzirom na to da se iskaz o Balistrilićevu poznavanju obaju jezika neposredno nadovezuje na rečenicu o onima koji *nisu naučni knjige latinske aliti dijačke*, meni se čini da je dopušteno pomišljati kako se zapravo hoće reći da Balistrilić dobro znade i latinski i talijanski, pa je, dakle, i na tim jezicima čitao Bibliju, a u njoj i priču o Juditi.

Prvo, ukrašenost svojega teksta Marulić opravdava okolnošću da je on namijenjen kao dar Balistriliću. Dar, dakako, mora biti ne samo koristan, nego i lijep, mora pokazati trud i trošak darovateljev, pa se zbog toga i pjesnik potrudio da biblijsku priču prikladno uresi.

Drugo, on literarna obilježja svojega teksta obrazlaže i ugledanjem na stare pisce. Ti se pisci, kaže on, ne zadovoljavaju samo pripovijedanjem priče, nego *opkladaju mnoge načine* da ta priča bude zanimljivija. Drugim riječima, ti *načini* koje stari pisci *opkladaju* zapravo su onaj *zakon starih poet*, o kojemu se govorilo malo prije toga: ukrasi su postali neka vrsta pravila, bez njih se pripovijedanje priče više ne može zamisliti. Stari su pisci, tako, te načine pronašli i ostavili nam ih u naslijeđe, pa zato i Marulić za njima poseže.¹¹

Ukratko, očito je našem autoru stalo do toga da nekako obrazloži svoju odluku da se uopće lati pisati književno djelo o biblijskoj temi, i to upravo na onaj način na koji je to nakanio uraditi. Vidi se to prije svega po činjenici da se on oko toga obrazloženja jako trudi, a da su njegovi argumenti zapravo pseudoargumenti. Vrijedi to podjednako i za prvi i za drugi.

Jer, okolnost da će tekst biti nekome posvećen (odnosno darovan), ni po čemu ne traži da taj tekst bude baš literaran, to jest da bude u stihovima, i još k tome opremljen svim onim stilskim figurama. Marulić je mogao Balistriliću posvetiti i bilo kakvu drugu vrstu sastavka, kao što se u njegovo doba doista uveliko i činilo, pa je to činio i on sâm. Upravo zato, rekao bih, on toliko inzistira na onoj usporedbi s postupanjem djece o novoj godini: umotan u sliku, taj će argument zvučati snažnije, premda zapravo nema logične podloge.

Isto vrijedi i za argument sa starim piscima. Ako su oni pisali na određeni način, nigdje ne stoji da to mora činiti i kršćanski autor kad piše o biblijskoj temi. Načini što ih stari pisci *opkladaju* vrijede – to zna i Balistrilić – za jedan tip teksta, dok drugi tip ničim ne obavezuje. Uostalom, ako je htio približiti biblijsku priču nekoj publici, mogao je Marulić tu priču naprosto prevesti, a nije morao kovati stihove i smišljati slike.

Ukratko, u pokušaju da opravda svoju odluku za ep, naš pjesnik baš i nije osobito uvjerljiv. A toga kao da je i sam svjestan, pa zato malo dalje napušta to pitanje, i počinje objašnjavati što uresi uopće znače za njegov tekst, kako ih treba shvatiti.

4

Na pitanje što su ukrasi tekstu, a što je tekst ukrasima, navraća se Marulić dvaput, i u oba je slučaja prilično određen. Oba mu je puta silno stalo do toga da pokaže kako su literarna sredstva – jer o njima je tu, dakako, riječ – nešto posve

---

¹¹ Vjerujem da on pri tome ne vidi nikakvo proturječje između te tvrdnje, i vlastite negacije običaja starih pjesnika da se oslanjaju na Apolona i muze, na početku teksta *Judite*. Očito je da on dijeli smisao od forme, pa je spreman preuzeti od starih pjesnika stilski oblik djela, pridajući mu nov, kršćanski smisao.

sporedno u cijelom njegovu poslu. Ako, dakle, već ne može navesti dobar razlog zbog kojega se za ukrase odlučio, nastoji bar dokazati kako oni nisu bitni.

Prvi put to čini posve eksplicitno, i to na onome znamenitom mjestu u tekstu kad kaže: *usilovah se rečenu historiju tako napraviti kako bude nikimi izvanjskimi urehami (...) obnajena*. Nastojao je, dakle, priču načiniti tako da bude uljepšana nekim izvanjskim ukrasima. Tu je, dakako, ključna riječi *izvanjski*, jer njome Marulić naglašava kako nije dirao u ono što je u priči bitno. Priča, prema tome, ima nešto što je unutrašnje, i nešto što je vanjsko. Unutrašnji sloj je smisao priče, ali i sama njezina fabula. Vanjski pak sloj čine riječi – odnosno stilemi, figure – uz pomoć kojih je ta fabula posredovana.

Drugi put se na taj motiv Marulić vraća nekoliko redaka dalje, kad tvrdi kako je priču uljepšao zato da mu primalac dara (naslovnik posvete) ne bi prigovorio kako nudi *onu je žita rukovet koju u vaših knjigah bolju nahodite*, to jest onu istu priču koju je Balistrilić već u Bibliji čitao. Potom slijedi ključna rečenica: *Zaisto je onaje rukovet, da mnogim cvitjem obkićena*. Eksplicitno se tu kaže da je to ona ista priča kao i u Bibliji, samo urešena nečim izvanjskim. I doista, Marulić kao da odnos priče i ukrasa zamišlja upravo kao odnos žita i cvijeća u toj slici. Žito je nešto korisno, ono je pravi sadržaj, dok je cvijeće tek nešto lijepo, pa i nema nikakvu praktičnu svrhu, ali zato čovjeku godi, to više što i običaji nalažu da se tako postupa.¹²

Iz toga slijedi sasvim jasan zaključak: ako već ukrasi (literarna sredstva) nisu ni po čemu neposredno potrebni, oni nisu ni štetni. Naprotiv, imaju i oni neku svoju svrhu, jer privlače pažnju, vesele oko, čine da se temeljna priča lakše primi. Ako se još doda da su i u tradiciji postojali, može se smatrati da je njihova prisutnost time dovoljno opravdana.

Zašto, međutim, Marulić naglašava kako bi mu Balistrilić mogao zamjeriti što nudi onu istu priču koju je *prmancir* već prije nalazio u Bibliji? Iz činjenice da je pjesnik osjetio potrebu da i o tom strahu progovori, slijedi, reklo bi se, drugi jedan zaključak: da biblijsku priču i nije vrijedno pričati (ili je nije vrijedno pričati ljudima poput Balistrilića), ako se s tom pričom nešto ne učini. Ako se ona, drugim riječima, nekako ne nakiti, ne promijeni, ne uljepša. To valjda i jest razlog što Marulić odmah nakon navedenih argumenata nagađa što bi Balistrilić mogao kazati pošto pogleda tekst spjeva (ili što bi autor želio da on kaže). *Reći ćete: prominila je lice*. Literarni ukrasi, tako, imaju smisla, ili ga imaju bar kad je riječ o nekim čitateljima.

A to je tema koja je zaslužila poseban osvrt.

---

¹² V. o tome u Vončininu radu.

Kad je iscrpio sve argumente kojima nastoji opravdati svoje djelo kao tekst koji je namijenjen onima koji *nisu naučni knjige latinske aliti dijačke*, Marulić napokon otvoreno priznaje pravoga adresata svojega teksta. Taj adresat, naime, i nije prosti puk, nego su to literarni znalci poput Balistrilića, oni ljudi koji bi autoru mogli zamjeriti ako bi im biblijsku priču ponudio u neizmijenjenu obliku, bez ikakvih ukrasa. To se priznanje neposredno nadovezuje na pjesnikovo objašnjenje načina na koji je djelo stvorio, a i na njegovo potezanje tradicije kao argumenta.

On, doista, kaže kako su stari poeti *opkladali* razne načine *neka je vičnije onim ki budu čitati*, a da su pri tome slijedili *umitelnu sredbu raskošna kuhača*, koji ne donosi na stol tek pečena ili kuhana jela, nego im pridodaje i različite začine, da bi sve to bilo ukusnije onima koji će jesti. Pri tome, dakako, nije nevažno što se tu rabi tradicionalna metafora književnoga stvaranja kao priređivanja jela,¹³ ali je još važnija okolnost da se tu ponešto kaže i tko su – kakav ukus imaju – oni koji će se tim jelom poslužiti.

Jer, to nipošto nisu osobe koje su tek gladne, pa ih je naprosto potrebno nahraniti. Naprotiv, riječ je o ljudima koji su – da ostanemo kod te metafore – pomalo već i zasićeni raznim probranim jestivima, te im treba nekako probuditi apetit. Upravo se zato tu kaže kako stari poeti – a s njima i Marulić – oponašaju *raskošna kuhača*. Nije to, dakle, kakav bilo kuhar, koji tek priprema jelo, nego kuhar koji je vješt, koji ima na raspolaganju različite začine, a i kuha za ljude koji njegovo umijeće znaju cijeniti.

A iz toga proizlaze dva neminovna zaključka. Oba su u priličnom proturječju s onim što se na početku Posvete reklo i što se navodilo kao glavni razlog nastanka djela.

Prvo, *Judita* zapravo nije namijenjena onima koji *nisu naučni knjige latinske aliti dijačke*. Jer, njima bi bilo dovoljno samo ispričati priču, njima nikakvi začini nisu zanimljivi. Naprotiv, namijenjena je *Judita* onima koji jesu *naučni knjige latinske aliti dijačke*, namijenjena je, dakle, literarnim znalcima, čitateljima koji priču o svetoj udovici poznaju već i iz Biblije i iz drugih izvora, ali ih zanimaju oni ukrasi što ih je autor uz nju pridodao. Zanimaju ih, naprosto, više začini nego *varene ali pečene jistvine*, više uresi nego priča sama.

Drugo, nije ni društvena svrha teksta ona koja je na početku deklarirana. Nije *Judita* napisana zato da bi približila riječ Božju neukima i učvrstila u njima vjeru. Upravo obratno: ona je stvorena zato da bi je čitali znalci, i da bi tim znalcima donijela literarni užitak (a i spoznaju, kako će se dalje vidjeti). Ona, tako, nema nikakvu izrazitu izvanknjiževnu svrhu, nego sva njezina vrijednost ovisi o eventualnoj literarnoj kvaliteti. O uresima za koje Marulić sve vrijeme tvrdi da su nešto izvanjsko.

¹³ O tome u svom vrlo važnom radu »Kontinuitet evropske metaforike u hrvatskoj književnosti« govori Ivan S I a m n i g; tekst je objavljen u Umjetnosti riječi 1-2 Zagreb 1964.

A i logično je što to tvrdi, jer to je jedini način koji mu preostaje da opravda svoje djelo. Ako, naime, priča nije namijenjena prosvjećivanju puka, i ako jest namijenjena literarnom užitku, onda možda ni njezini korijeni nisu oni koji su na početku navedeni. Možda ep nije nastao kao plod nadahnuća, i možda mu je cilj naprosto da autora proslavi kao pisca. A takve se pomisli, rekao bih, Marulić silno boji, pa mu i ne ostaje drugo nego da tvrdi kako literarna komponenta njegova teksta ni po čemu nije presudna.

Nastojeći upravo to dokazati, on svojoj argumentaciji daje novi smjer. Tim smjerom pozabavit ćemo se dalje.

6

Kad je jednom priznao kako je njegovo djelo samo književni tekst – kako, dakle, nije presudno određeno ni inspiracijom ni hvalevrijednom namjenom – Marulić pokušava odgovornost za njegovu interpretaciju prebaciti na čitatelja. Ako, naime, ne postoji neko zakonito tumačenje *Judite* – tumačenje koje bi nužno proizlazilo iz same njezine jezgre i priječilo svako krivo razumijevanje – onda je sve u rukama recipijenta. Onda o njemu ovisi kako će djelo razumjeti i što će s njim učiniti. Onda je čitatelj – odnosno, točnije, naslovnik posvete – taj koji će odrediti sudbinu spjeva, najprije u vlastitom doživljaju, a onda i u javnosti. Autoru pak ne ostaje ništa drugo nego samo da istakne svoje dobre namjere, a čitatelja da upozori na opasnost koja mu prijeti.

Ovakvo objašnjenje – koje je, doduše, ovdje iznijeto u ponešto zaoštrenu obliku – nije nipošto onako pretjerano kako se na prvi pogled može činiti. Jer, jedino ono može objasniti Marulićevo silno inzistiranje na tome da Balistrilića naputi koja je ispravna recepcija djela, inzistiranje koje nije samo izrazito pretjerano, nego ponegdje pomalo nalikuje i na prijetnju.

Doista, pjesnik najprije kaže kako *Judita* dolazi k naslovniku Posvete sva lijepa i nakićena, ali ne zato da bi ga zavela, kao što je Judita zavela Holoferna, nego zato da bi okrijepila njegovu vjeru. Na tome mjestu još bi se cijela stvar mogla tumačiti kao zgodna dosjetka koja nema druge svrhe nego da malo uljepša tekst, kao i sve druge figure u njemu. Ali, Marulić se ne odvaja od toga motiva: naglašava kako se pouzdaje da će *Judita* pod Balistrilićevim krovom moći živjeti čista i neoskvrnjena, baš kao što je Judita živjela u svom domu u Betuliji. Tu sad već ne može biti sumnje: očito je autor svjestan da njegovu djelu ipak i od Balistrilića prijeti nekakva opasnost, ako bi se dogodilo da *prmancir* krivo shvati tekst; zato ga upozorava da mu se to ne smije dogoditi. I ne samo to, nego motiv i dalje razrađuje: navodi primjer svećenika Eliakima koji je, doduše, Juditi iskazao ljubav, ali je to učinio na dostojan način i bez zadnjih misli, upravo onako kako i priliči služi božjem. Sluga božji je, dakako, i Balistrilić (njegova se crkvena funkcija nalazi i u naslovu Posvete),¹⁴ pa se tako od njega traži da se ponaša u skladu sa svojim

¹⁴ Titula glasi: »Počtovanomu u Isukarstu popu i parmanciru splickomu gospodinu dom Dujmu Balistriliću« (str. 113 nav. izdanja *Judite*).

pozivom, i da ne dopusti da ga išta skrene s toga časnog puta. Očito Marulić misli da bi se to možda ipak moglo dogoditi, pa nastoji preduhitriti takvu mogućnost.

U čemu bi se, međutim, mogao sastojati Balistrilićev zaborav vlastitoga poziva i njegovo krivo shvaćanje *Judite*? Očito, u tome da pomisli kako u djelu nije važan sadržaj, nego ukrasi, kako nije važna biblijska pripovijest, nego način na koji je ona nakićena. Ta nakićenost, naime, inzistira na ženskoj ljepoti i na snazi erotске privlačnosti o kojoj se u epu toliko raspreda. Moglo bi se, dakle, dogoditi da čitatelj – u ovom slučaju naslovnik Posvete – povjeruje kako djelo služi tek za golicanje mašte i za frivolnu zabavu,¹⁵ kako mu primarna svrha nije ono što je autor na početku ustvrdio da jest.

Upravo zato Marulić i moli svoga kuma da *Juditu* primi i ugosti, te da je pohvali u javnosti, kako bi i kod drugih spriječio kriva tumačenja. Traži on, dapače, da Balistrilić pohvali *Juditu* ustima kao što ju je pohvalio djelom. To, vjerujem, znači otprilike ovo: Balistrilić inače ispravno shvaća djela poput *Judite*, pa se sâm u njihovu razumijevanju ponaša dostojno i kreposno; a upravo takvo tumačenje teksta epa – a i drugih literarnih djela – Marulić od njega i u javnosti očekuje.

7

Odakle, međutim, opasnost dolazi? U čemu se sastoji? Zašto Marulić nije sasvim siguran da će *Juditu* ispravno razumjeti čak ni Balistrilić, a da se i ne govori o drugim, manje upućenim čitateljima? Što ga je natjeralo da se toliko trudi unaprijed otkloniti moguće zamjerke?

Reklo bi se da glavni razlog leži u izboru biblijske priče koja će se u epskom obliku prepričati. Ta je priča sporna možda više nego išta drugo u Marulićevu djelu.

Na prvi pogled takva konstatacija izgleda neutemeljena. Jer, za tu bi *historiju* moralo biti dovoljnim opravdanjem već to što potječe iz Biblije. A onda, posve je jasna moralna pouka što se u njoj krije: tu osamljeni pojedinac ustaje protiv strašne sile koja prijete njegovoj domovini, pa uz osobnu žrtvu uspijeva donijeti svome narodu spas. Napokon, teško da je ikome – koliko god neupućenom – mogla promaknuti analogija između biblijske Betulije i onodobnog Splita: u času kad Marulić piše svoj spjev, Turci se nalaze pod Klisom.

A ipak, ta priča može biti sporna. Može biti sporna, rekao bih, iz dva razloga.

Prvo, u njezinu je središtu žena koja svoje veliko djelo i obavlja upravo kao žena. Ne obavlja ga, dakle, kao bilo koje ljudsko biće, nego baš kao žena: ona

---

¹⁵ Danas znamo da je ponekoga probranog čitatelja na takvu misao moglo navesti upravo poznavanje ostatka Marulićeva opusa: ako je, naime, taj čitatelj imao uvida u ponešto od onoga što odnedavno zovemo *glasgowskim stihovima* (po mjestu gdje je Darko Novaković pronašao tekst), zacijelo je imao priliku uvjeriti se kako našem pjesniku nisu strane razne literarne slobodštine, među kojima opet puka frivolnost i nije najveća. Usp: Marko M a - r u l i ć, *Glasgowski stihovi*, preveo i priredio Darko Novaković, Zagreb 1999. Osobite je pažnje vrijedan priređivačev pogovor.

očara Holoferna, zavede ga, a onda mu odrubi glavu. Muškarcu to ne bi bilo moguće, a ni ženi koja ne bi imala upravo one erotske kvalitete što ih ima Judita. Ona, dakle, kao epski junak i djeluje upravo uz pomoć svoje ljepote. Marulić je, doduše, učinio sve da tu dimenziju teksta pritiša: Judita se kao lik javlja istom u drugom dijelu spjeva, a prvi je posvećen akciji i vojnim stvarima. Uz to, pri svakoj se pojavi junakinje inzistira na njezinoj kreposti i čistoći. Ali, sve to malo pomaže: Judite kao lika ne bi moglo biti da nije bila ljepotica. A ni to nije sve: budući da je ona glavni lik, valja je opisati, a s obzirom na to da je njezina ljepota djelatna sila, valja i nju u tekstu prikazati. Tako se onda lako može učiniti kako svrha teksta i nije drugo do opisivanje te žene i slavljenje njezine ljepote, ili ženske ljepote uopće.

Ta je opasnost utoliko veća zato što je i samo djelo nakićeno stanovitim ukrasima, i to je drugi razlog zbog kojega ono može biti sporno. Sad se tek vidi po čemu su ti ukrasi tako delikatni, i zašto Marulić toliko inzistira na tome da su oni nešto izvanjsko, nešto što ne može utjecati na samu bit stvari. Riječ je jednostavno o analogiji: Judita je nastojala povećati svoju ljepotu, da bi uz njezinu pomoć bolje djelovala na Holoferna. Marulić, u drugu ruku, uljepšava svoj tekst (i to upravo *različih masti čirsan'jem*, dakle, nanošenjem boje, kao što se radi prilikom šminkanja), pa se može pomisliti da to čini zato da bi nekoga začarao i njime manipulirao. Takva pak situacija lako može zbuniti neuka čitatelja, pa možda i nešto učenijega, kao što to pokazuju ona pusta upozorenja upućena Balistriliću. Upravo zbog toga pjesnik stalno naglašava kako svrha njegova djela nije da zavede (zaslijepi, ponuka na grijeh ili onemogućí) svojega recipijenta, nego obratno, da ga okrijepi u vjeri.

Kad se stvari tako postave, postaje nešto jasnije zašto se Marulić toliko bojao krive interpretacije svojega spjeva, i zašto je tu interpretaciju nastojao preduhitriti. To je i razlog, reklo bi se, što je on, nekoliko godina poslije, ponovo uzео obrađivati isti temeljni motiv, samo što sad u središtu priče više nije žena nego muškarac. Doista, u *Davidijadi* opet imamo osamljenog pojedinca protiv mnogo jače sile, ali se taj pojedinac sad bori uz pomoć snage i uma, a ne uz pomoć ljepote. Tako se naš pjesnik riješio brige, pa se zato i posveta pred tim djelom bavi više tehničkim nego načelnim pitanjima.¹⁶

8

Do sada je bilo govora o tome kako Marulić nije htio da se njegovo stilsko ukrašavanje biblijske priče identificira s Juditinim kićenjem prije polaska u akciju,

¹⁶ Marulić se, recimo, ondje ispričava što je u spjevu sklanjao hebrejska imena, a upozorava i na svoju želju da se njegovo djelo čita figuralno: Stari je zavjet slika Novoga. Jedina važnija sličnost s posvetom *Judite* sastoji se u tome što i tu pjesnik odgovara na pitanje zašto uopće biblijsku priču nudi nekome tko tu priču i predobro poznaje. Odgovor je nešto drugačiji nego u tekstu kojim se ovdje bavimo, jer Marulić navodi dva razloga: plemenitost naslovnikovu i činjenicu da tekst odiše pravim kršćanskim duhom. Usp. Marko Marulić Dalmatinac, *Davidijada*, preveo i komentar napisao Branimir Glavičić, Zagreb 1974.

a osobito nije htio da se ta dva postupka identificiraju po svojoj svrsi. Zašto bi se, međutim, morala identificirati? Po čemu je književno prepričavanje biblijske priče nalik ženi koja se sprema za izlazak? Zašto Marulić misli da će se ta analogija i protiv njegove volje uspostaviti?

I ne samo da to misli, nego analogiju uspostavlja i sâm. Doista, u drugom dijelu Posvete, on cijeli govor o vlastitom djelu koncipira na principu zeugme: govori u isto vrijeme i o Juditi kao osobi, i o svome spjevu koji nosi ime glavne junakinje. Zato kaže Balistriliću: *evo k vam gre Judita gospoja ma visoko počtovana, more biti ne s manjom urehom nego kada se ukaza Olofernu*. Poslije još dalje razvija taj motiv, kad kaže kako Judita (odnosno *Judita*) može mirno boraviti u Balistrilićevoj kući kako je nekada boravila u svojoj. Ni tu nije kraj, nego Balistrilić treba da tretira *Juditu* onako kao je Eliakim tretirao Juditu. Ukratko, za Marulića kao da nema sumnje da *Judita* jest Judita, a *Judita* opet da je Judita.

No, zašto je tako? Zašto na tome inzistira, kad smo prije vidjeli da se upravo te identifikacije najviše boji? Zašto to sâm ističe, kad ne želi da se pomisli kako je *Judita* nakićena onako kao je bila nakićena Judita, i s istom svrhom? Odgovor glasi: naprosto zato što to ne može izbjeći. A ne može izbjeći zbog toga što on svoje djelo zasniva na alegoriji (točnije, na figuri), pa ako hoće da jedni aspekti toga djela budu figuralno tumačeni, ne može spriječiti da tako bude i s drugima.

Sasvim izravno govoreći, naš pjesnik očito želi da junakinja njegova spjeva (isto kao i kralj David malo poslije) bude zbog svojega djelovanja uzeta kao moralni uzor, a njezina situacija kao model za način ponašanja svakoga dobrog kršćanina i rodoljuba. Kao što je situacija u kojoj se Judita nalazi figuralna, tako je i njezino djelovanje figuralno. Figura podrazumijeva da je opisana radnja najava ili ponavljanje neke druge radnje; u povijesti se ponavljaju slične situacije. Doista, podvizi poput Juditina bezbroj su puta opisani, i prije a i poslije Marulića.¹⁷

Nevolja je samo u tome što se ne može izbjeći da onda i Judita kao osoba bude shvaćena figuralno, ili možda alegorijski, pa da i prizor njezina kićenja bude protumačen simbolično. A to ne bi bilo u neskladu s tradicijom: još se od srednjega vijeka kao figure i alegorije tumače ne samo cjelovite fabule, nego i pojedini njihovi dijelovi, prizori iz dužih i razvedenijih priča. Tako se onda može dogoditi da Juditino kićenje bude viđeno kao alegorija literarnoga posla: kao što se ona nakitila da bi postigla nekakvu svrhu, tako možda i književno djelo – koje nosi isto ime kao i ona – čini nešto slično, ako već ni ono nije ništa drugo nego ukrašavanje poznate priče stilskim uresima. Zato Marulić implicitno tvrdi: kao što je Judita i nakon kićenja ostala isto što je bila, to jest čista i neporočna žena, tako i biblijska priča ostaje ista unatoč svojim literarnim ukrasima.

A ipak, on je svjestan i drugog aspekta cijele stvari, kao što je svjestan i čitatelj: da se Judita nije nakitila, ne bi bila očarala Holoferna. Prevedeno na simbolički jezik, to znači da ni izvorna biblijska priča ne bi mogla postići željene učinke kad ne bi bila opskrbljena biranim stilskim uresima.

¹⁷ Dovoljno je u tom pogledu tek podsjetiti na našu legendu o Mili Gojsalića, koja je varijanta iste arhetipske fabule iz koje je izvedena i priča o Juditi.

No, ima i nešto gore od toga. Ako se stvari tumače dosljedno, onda iz cijele situacije proizlazi ovakav zaključak: Judita zapravo nije ostala ista kad je jednom ušla u Holofernov šator, jer time je ona odbacila svoj prošli život; u tome, uostalom, i jest veličina njezine žrtve. Zato je sasvim moguće da se i biblijska priča pod literarnim ukrasima posve preobrazila, pa da više nije ono što je bila, nego da je postala tko zna što.

A upravo tu misao želi Marulić izbjeći. On želi uvjeriti svojega čitatelja kako je priča ostala biblijska priča, kako književni ukrasi nisu važni, i kako se zato cijela stvar može uzeti s povoljnije strane. A kako će se uzeti, ovisi, vidjeli smo, o čitatelju. U njegovim je rukama sudbina djela.

9

Ako je dosadašnji naš izvod ispravan, onda iz njega slijedi ovakav zaključak: Marulić bi želio da se fabula *Judite* shvati simbolično, a da se tako ne shvati Juditin lik. Radnju treba tumačiti alegorijski zato što je ona dobra pouka čitatelju, a Juditu samu ne treba shvatiti alegorijski zato što to baca loše svjetlo na cijeli Marulićev književni posao. Iz toga pak proizlaze dva zaključka o statusu njegova djela. Jedan se od njih tiče odnosa toga djela prema poetičkim pitanjima, a drugi njegova odnosa prema zbilji.

Kad je riječ o prvome, onda treba pristati na pretpostavku da je naš pjesnik želio prihvatiti jedan poetički sustav parcijalno, ili možda aspektualno. Alegorijsko, odnosno figuralno tumačenje tekstova što ga je razvio srednji vijek Marulić je htio upotrijebiti tako da alegorija vrijedi za priču kao cjelinu, ali ne i za pojedine njezine epizode. Postavlja se, dakako, pitanje odakle ta intencija dolazi. Zašto je našem pjesniku u *Davidijadi* sustav kao cjelina bio dobar, pa se i u posveti i u popratnom aparatu na njega pozvao,¹⁸ dok je u *Juditi* želio uzeti samo dijelove? Zašto, napokon, nije iz Biblije i za hrvatski ep izabrao priču s kojom ne bi imao takvih problema?

Odgovor na to pitanje mora prije svega uzeti u obzir okolnosti u kojima *Judita* nastaje. Marulić je svjestan da je u koječemu u nas prvi na literarnom polju, pa zato možda drži kako naše prilike još nisu zrele da se u njima djelo tumači po svim pravilima alegorijskog čitanja tekstova. U okolnostima u kojima još treba pisati za one koji *nisu naučni knjige latinske aliti dijačke*, može se ostati samo kod jednoga aspekta priče.

I sama je ta priča, međutim, izabrana po kriteriju naših prilika. Maruliću je, očito, trebao takav biblijski događaj kojem će u središtu biti pojedinac koji se

¹⁸ Svoje je latinskom spjevu Marulić pridružio njegovo opširno alegorijsko tumačenje; usp. u prije spomenutom izdanju *Davidijade*. V. također: Andrea Zlatar, *Marulićeva »Davidijada«*, Zagreb 1991.

suprotstavlja strašnoj sili i spašava svoju domovinu. Ali, trebao mu je i događaj koji će biti razmjerno jednostavan, bez mnogo pojedinosti, pa neće pred obradu postavljati prevelike zahtjeve. Nije on mogao priču o Davidu ispričati na hrvatskome naprosto zato što je David kralj, pa bi mu trebalo dati tretman kakav po epskim pravilima zaslužuje. *Historija* o Juditi, naprotiv, ništa slično ne traži. Ona je i u Bibliji kratka i jezgrovita, a opet sadrži onu simboličnu dimenziju koja je Maruliću potrebna. Jedina je nevolja u tome što joj je glavni junak žena, i što se ta žena kao glavnim oružjem koristi svojom ljepotom. Tako onda autor mora zahtijevati od čitatelja da i sâm selektivno prihvati tradicionalna pravila gonetanja priča (pravila alegorijska i figuralna) i da tumači tu priču na osobit način, parcijalno.

I ne samo da je osobito tumači, nego i da je brani i zagovara. Tako dolazimo do drugog važnog aspekta cijele stvari, a to je odnos prema zbilji. Jedini način da Marulić postigne da se njegova priča čita onako kako on to priželjkuje, jest taj da se osloni na kakav autoritet. Taj autoritet može biti bilo duhovni, bilo društveni, a najbolje je ako bi bio i jedno i drugo. Tako dobivamo Balistrilića kao naslovnika pisma. On, očito, u toj ulozi ima dvostruku zadaću.

Prvo, on treba da sam ispravno shvati *Juditu*, to jest da povjeruje Maruliću kako mu je pravi cilj doista bio ispričati nešto poučno, a ne tek draškati čitatelja opisima ženske ljepote.

Potom treba Balistrilić da svoje čitanje epa sugerira drugima. Treba, dakle, da je brani *ustmi* kao što je brani *dilom*.

On, ukratko, nije izabran za naslovnika samo kao Marulićev kum, prijatelj i kolega po peru (ili bar po lektiri), nego prije svega kao čovjek s određenom društvenom pozicijom. Njegova je zadaća da zajednici nametne ono čitanje *Judite* za koje se Maruliću čini da je jedino ispravno.

A to pokazuje da je značenje Posvete možda i veće nego što nam se obično čini. Ona, očito, nema samo načelnu nego i sasvim praktičnu svrhu: ne samo da izlaže poetička načela, nego i štiti autora od društvene osude.

10

Ako su naša zapažanja o značenju Posvete barem u ponečemu točna, onda su njihove konzekvencije prilično dalekosežne. Jer u njihovu svjetlu nešto se drugačije vidi i uloga toga teksta, a i mjesto samoga spjeva u okviru društvene zbilje onoga vremena. I jedno i drugo sad će se ukratko izložiti.

Što se Posvete tiče, reklo bi se da treba podvrgnuti reviziji našu predodžbu o njezinoj ulozi i svrsi. Do sada nam se redovito činilo kako je glavna njezina namjena načelna: da se u njoj u sažetom obliku izlažu principi književnoga stvaralaštva u koje Marulić vjeruje. Podrazumijevalo se pri tome da ta načela vrijede uvijek i svuda, a da Marulić zapravo piše malu poetiku epske literature.

Sad se čini da to tumačenje nipošto nije dovoljno. Posveta, dakako, i dalje ostaje poetičkim tekstom, ali ipak poetičkim tekstom osobite vrste. Najprije po

svome cilju: nije Marulić napisao poslanicu Balistriliću zato što bi mu bilo do toga da izlaže svoja načela, nego zato što je takva poslanica u funkciji *Judite* i njezine recepcije. On ju je, dakle, napisao zato da objasni svoj ep, a ne da objasni epiku uopće ili književnost kao takvu. Nadalje, on Posvetom tumači tekst koji nije posve u skladu s pravilima epskoga stvaralaštva, ni po svojoj temi, a ni po načinu obrade. Marulić, dakle, opravdava jedan izuzetak, jedno odstupanje od konvencija, jednu inovaciju na koju se odvažno odlučio. Napokon, uzroci te odluke također zahtijevaju objašnjenje: pjesnik je izabrao priču o Juditi zbog naših specifičnih prilika, zato što baš takva priča najbolje opisuje te prilike. A iz toga su izašli svi problemi koje je u Posveti trebalo razriješiti.

Marulićeva poetika, ukratko, zapravo i jest poetika naših prilika. Izabravši priču koja korespondira sa zbiljom, on je odstupio od navada, stvorio sebi stanovite poteškoće, koje je onda mogao prevladati samo tako da zatraži pomoć u zbilji. Ne želeći pjevati o kakvoj neutralnoj nabožnoj temi, osjećajući obavezu da uz pomoć Biblije tumači svijet oko sebe, izabrao je da obradi priču o Juditi, a to ga je nagnalo da načini poetički napor kojim će taj izbor obrazložiti. Posveta tako i jest pokušaj da se našim okolnostima – specifičnim zahtjevima naše zbilje – nađe mjesto unutar važećih poetičkih parametara onoga doba. Da se konkretan tekst načelno opravda i da mu se odredi mjesto u svjetskoj literaturi.¹⁹

Taj je tekst pak sam po sebi književno vrijedan, i toga je Marulić svjestan. Ali, on je svjestan i poetičke neortodoksnosti *Judite*, i ta mu je neortodoksnost – kao što se iz Posvete vidi – stvorila silne glavobolje. Pri tome, Marulićeva inovativnost ne dolazi od njegove želje da bude originalan, nego od njegove prevelike vjere u načela koja je iz knjiga naučio. Ta načela tvrde kako je sve već zapisano u Bibliji, pa zato naš pjesnik u Bibliji traži priču koja može opisati našu aktualnu situaciju.²⁰ A to je priča o Juditi. Pri tome se stvar dodatno komplicira

¹⁹ To je i razlog što Marulić sebe uspoređuje s Danteom: ne goni ga na to pretjerana samosvijest, nego želi tek povući paralelu između svoje situacije i situacije autora *Komedije*. Ovako on kaže u pismu Jerolimu Čipiku: »Izradio sam jedno djelce u stihu na našem maternjem jeziku, podijeljeno u šest knjiga, koje sadrži istoriju o Juditi i Holofernu. Dopršio sam ga ove korizme i posvetio našem kanoniku prvopojcu (parmanciru). Sačinjeno je na pjesnički način, dođite i pogledajte ga, reći ćete kako i slavenski jezik ima svog Dantea«. Poslanica se nalazi u rukoveti Marulićevih privatnih pisama što ih je nedavno u Veneciji otkrio Miloš M i l o š e v i ć, te ih priopćio u radu »Sedam nepoznatih pisama Marka Marulića« *Colloquia Maruliana* I, Split 1992, str. 37.

²⁰ A da mu je upravo to na umu, vidi se po okolnosti što on i aktualne političke i povijesne prilike tumači uz pomoć cjelovitoga svjetonazora oslonjenog na Bibliju. Tako u trenutku kad Turci u sjevernoj Hrvatskoj napreduju prema Zagrebu, Marulić izražava mišljenje kako je to božja kazna zbog sasvim određenih grijeha kršćanskih vladara i njihovih podanika. Kaže on: »A to znači da će stvar ići dobro ako se crkveni velikodostojnici i svjetovna gospoda budu pobrinuli da se podanici, putem zabrana i kazni, okane javnih zločina koje vrše. Inače s nama je gotovo, protiv nas će uvijek biti božji gnjev, koji je više potican nemarom onih koji predsjedaju, nego nedostacima naroda (...) Pa ipak, još ne primjećujemo da ono što nas pritiskuje nije moć neprijatelja, nego božji gnjev (...) Očiti su znaci božjeg gnjeva, a malobrojni su oni koji to uzimaju u obzir, nadajući se još uvijek u pomoć ljudskih snaga«. (Navod iz prije spomenutog pisma Čipiku, str. 36-37.)

time što vezu između te priče i zbilje mogu razabrati samo oni koji su dobro upućeni (*naučni knjige latinske aliti dijačke*), a i njima se može dogoditi da u tome tumačenju zalutaju. Ali, Marulić taj rizik svjesno prihvaća, i spreman je da mu se suprotstavi.

To se vidi u Posveti. A iz nje jasno slijedi sav paradoks Marulićeve situacije: naš pjesnik nikako ne bi htio da se pomisli kako je njegovo djelo samo književnost, niti kako je samo iz književnih razloga napisano. Upravo zato, on stvara u Posveti mali poetički spis, u kojem izlaže načela epskoga pjevanja. Načelno i praktično i inače se u njega svagda mijesaju, a Posveta je slika i prilika toga stanja.

Upravo zato ne može se nipošto smatrati da su sva njezina značenja iscrpljena. Ovaj osvrt na taj legendarni tekst i nije imao druge svrhe do da upozori na njegovu važnost i na potrebu uvijek novog njegova tumačenja.

Pavao Pavličić

JUDITH'S DEDICATION: AN ATTEMPT AT INTERPRETATION

The present interpretation of *Judith's* dedication rests on three moments: Firstly, it is largely an explanation of the motives of his literary embellishment of the biblical story. The epic's ornate style is of smaller interest – the poet asserts - but even as such the biblical story still has its deep religious meaning. Secondly, it points out the supreme importance of stylistic embellishments, because the poet obviously aims at an audience »acquainted with books in Italian or Latin«. The audience which he has in mind knows the plot well but is interested in its new literary rendition. Thirdly, the poet demands of the reader that he not take this poem solely as literature, while neglecting its didactic, biblical aspect because, although the heroine is a beautiful woman, the scope of the epic is not to entertain but to convey an allegorical message. Yet, this demand is deeply controversial: To take the epic as an allegory on the level of plot but not on the level of character. In other words, Judith's action should be taken symbolically, but the story about Judith should not. If this interpretation is correct, Judith is an allegory of Marulić's own literary activity, while the reader, sooner or later, ends up in the role of Holophernes.